

שמעתא עמיקתא

גליון תש"ג | ראש השנה | תשפ"ז | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

הלכות מצויות לראש השנה

ערב ראש השנה

תענית

נוהגים להתענות בערב ר"ה. ^[שׂויע ךס׳י תקפא סעי ב.] ועי במיב ^[סיי תקסב ס״ק ט] שהנוהגים כן אי"צ קבלה מבעוד יום כיון שמקובלים מכח מנהגם]. ואי"צ קבלה ולא השלמה, ואין קורין בו ויחל. ^[רמ"א סי' תקפא סעי ב.) ומיב (ס״ק טז.)] וי"א שמתענים עד חצות. ^[ביאור הלכה (סיי תקסב ד"ה עד שיצא) בשם הפמ"ג. וכ"כ שאילת יעביץ (חי"ב סי' קמז.)] וי"א שנהגו עד ב' או ג' שעות אחר חצות. ^[יסוד ושורש העבודה (שער המים פ"ה.)] ועכשיו רבים נוהגים להתענות עד זמן מנחה גדולה, ומתפללים מנחה לפני שאוכלים כדי לומר תפלת ענוּ, שאם כבר אינו מתענה אינו יכול לאומרו. ^[מ"ב (סיי תקסב ס״ק י.)] אמנם השי"ץ אין אומר ענוּ בחזרת התפלה. ^[רמ"א (סיי תקסב ססעי א.)]

להתפלל ביחידות ע"מ לומר ענונו ולאכול לאחר מכן

אם אין לו מנין, לא תתפלל ביחידות כדי שיוכל לומר ענונו, אלא יאכל לפני מנחה ואחר כך יתפלל בצבור ללא תפלת ענונו. ^[אלף למגן (סיי תקפא ס״ק עג) והגרשו"א זצ"ל (אשרי האיש חי"ג פ"יג אות ארת כז.)]

במקום סעודת מצוה

אם חל ברית מילה בערב ר"ה, מצוה על בעלי הברית לאכול. והם אבי הבן, הסנדק והמוהל. ^[רמ"א (שם וסיי תקסח סעי ב.)] וכן הדין למי שהזמינו בעה"ב. ^[מ"ב (ס״ק יט.)] וכן כל שמשותף בסעודת מצוה או סיום מסכת יכול לאכול ולא להתענות. ^[מ"ב (סיי תקסב ס״ק טז) והגרשו"א זצ"ל (אשרי האיש חי"ג פ"יג אות כז.)] וכן הוא בארחות רבינו ^[חי"א וחי"ב והשלמות חי"ג.)] ועיי"ש ^[חי"ד אות סא] שנשים הנוהגות לצום אם טועמות אפי' בביתם משאריות של סיום אינן צמות, ועי' בזה ברמ"א ^[סיי תקסח סעי ב.)]

חולה קצת

חולה קצת פטור מלהתענות, אלא שי"א שעליו לעשות התרת נדרים ע"מ להתיר האכילה. ויש מקילים בזה. ^[מ"ב (ס״ק יט.)] וי"א שכיון שדעתו לחזור למנהגו (בשנה הבאה) אינו צריך התרה ע"מ להתיר האכילה. ^[דגמרי' (יו"ד סי' ריד.)] ויש מחמירים בזה. ^[ש"יך (שם ס״ק ב.)] ולהלכה י"א אם אינו מוצא מי שיתיר לו יש להקל במקום הדחק. ^[מ"ב (שם) ושער הציון (אות לג.)] ולמעשה מורים להקל בזה אף לכתחלה. ^[שבט הלוי (חי"ד סי' לא אות ב,) תשובות והנהגות (חי"ד סי' רז) ואולי"צ (חי"ד פ"ה אות יז ד"ה ומכל.)] ועי' בשמעתא עמיקתא גליון רבי"ה.

הלש

בזמנינו שהדורות חלושים לא נהגו כולם להתענות תענית זו, ומי שחלש אינו מתענה. ^[הגרשו"א זצ"ל (אשרי האיש מועדים פ"יג אות כז.)]

טעה ואכל

מי שטעה ואכל צריך להשלים התענית. ^[עיי בשו"ע (רס"י תקסח) ובמ"ב (שם וסיי תקמט ס״ק א.)]

דיני התפילות ותקיעת שופר

תחנון (בסליחות, בשחרית ובמנחה)

נופלים על פניהם באשמורת בסליחות ^[שׂויע ךס׳י תקפא סעי ג,] אף אם נמשכו הסליחות עד היום, מפני שרוב פעמים רגילים לסיים קודם עלות השחר, תקנו לנפול אף אם קורה פ"א שממשך עד היום. ^[מ"ב (ס״ק כג.)] ועי' במיב בס' קלי"א סייט שכת' שלא נופלים על פניהם בערי"ה אם נוהגים בימי הסליחות להאריך עד היום]. ויש לנהוג לאומרו אף במנינים שמתחילים לכתחלה הסליחות ביום. ^[הגרח"ק זצ"ל (אשי ישראל פמ"ה הגה סח.)] אולם בתפלת שחרית ומנחה אין נופלים על פניהם. ^[שו"ע (שם.)]

תקיעת שופר

אין תוקעין בשופר בער"ה ^[שׂויע ךס׳י תקפא סעי ג,] ע"מ להפסיק בין תקיעות דרשות לתקיעות דחובה ^[אף כשהל יום א' של ר"ה בשבת ג"כ אין תוקעין בער"ש.] ומ"מ מותר לתקוע להתלמד, ולכתחלה יעשה כן בחדר סגור. ^[מ"ב (ס״ק כד.)]

מנחה

צריך להזהר להתפלל תפלת מנחה של ערב ר"ה בכוונה גדולה, ומאריכין בה קצת מאחר שהיא תפלה אחרונה של השנה. ^[מט"א (סיי תקפא אות נז.)]

התרת נדרים

בערב ר"ה

נוהגים לעשות התרת נדרים בערב ר"ה כדי להנצל מעונש נדרים. ^[חי"א (כלל קלח אות ה.)] ויש נוהגים לחזור להתיר הנדרים פעם שנית בערב יוה"כ. ^[מט"א (שם סוף אות מט.)]

התרה לפני שלשה או עשרה

עושים ההתרה לפני ג' גדולים. אפילו הם קרובי משפחה. ^[שׂויע ךו״ד סיי רכח סעי ג,] נוהגים שהמתירים יושבים והנודר עומד. ^[ש"יך (שם ס״ק ט.)] ויש נוהגים לעשות התרה זו לפני עשרה אנשים ^[כיון שאומרים בין בהקיץ בין בחלום, והנודר בחלום צריך עשרה.)] עיי' בדעת תורה ^[סיי תריס על סעי א.)]

לפני נער שלא נתמלא זקנו

המתירים צריכים להיות גדולים שנתמלא זקנם. ^[רע"א (מ' קי סי' עג) מובא בפת"ש (סיי רכח ס״ק ב.) וכ"כ בובחרת בחיים (סיי כא) שאין סומכים על חזקה דרבא בזה. וכן פסק השבט הלוי (חי"ד סי' נד אות ד.)]

בלשון שמביין

צריך כל אדם להזהר שבינן מה שהוא אומר, ועי"כ מי שאינו מבין לשון הקודש עליו לאומרו בשפה שמבין. ^[חי"א (כלל קלח אות ח.)]

דקדוקי לשון

יש המדלגים בנוסח של התרת נדרים ^[ד"יינים מומחים" (כשעושים כן לפני ג' הדיוטות).] ^[נ"ח אריי' (חדש אלול) בשם האדרי"ת. אולם עיי בלקיט מהרי"ח (חי"ג סדר ערי"ה עמ' ס) שכתב דאפשר לאומרו דהוא רק דרך כבוד שחשובים עליו כדיינים מומחים.] ויש מדלגים תיבות ^[בשם הוי' ברוך הוא" נ"ח אריי' (חדש אלול) בשם האדרי"ת, וי"אפילו נזירות שמשוין"']. ^[נ"ח אריי' (חדש אלול) בשם האדרי"ת. וכן הוא בפת"ש (סיי רלט ס״ק ו.)] ועי' בבנין ציון ^[חי"א סי' פא) שכת' ליישב נוסח זה.]

עבור אשתו

יש אומרים שאם רוצה האשה לעשות התרת נדרים על ידי בעלה, תמנה אותו שליח וילך בפני ב"ד המתירים ויאמר נוסח התרת נדרים בעדו ובעד אשתו, דהיינו שיאמר בפירוש שנדרנו ונשבענו אני ואשתי, והב"ד יאמר מותרים לכם וכו' בסתם, וכונתם עליו ועל אשתו. ורק צריך שאשתו תאמר לבעלה מקודם אני מתחרטת על כל נדרים ושבעות ואסורים וקונמות וחרמות והסכמות וקבלות ומנהגים, ואתה תהיה שלוחי ותלך לפני בית דין להתיר לי על כל הנזכר. ^[רב פעלים (חי"ד או"ח סי' לד.)] אולם לא נוהגים שהבעל יבקש התרה עבור נדרי אשתו, אלא הנשים סומכות על התרת נדרים של "כל נדרי" שאומרים בתחילת יוה"כ. ^[הגרשו"א זצ"ל (אשי ישראל פמ"ה הגה עז והליכ"ש פ"א אות ט,) הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי גליון ד הלי' התרת נדרים הגה ה) והגרני"ק זצ"ל (חוט שני ר"ה.)]

עבור כמה אנשים יחד

יש נוהגים שכמה אנשים אומרים יחד סדר התרת נדרים. ^[הגרשו"א זצ"ל (ימי הרחמים פ"ב הגה זז.)] וי"א שאין לעשות כן אלא בשעת הדחק. ^[מט"א (שם אות מט.)]

דרך הטלפון

במקום הצורך ניתן לעשות התרת נדים דרך הטלפון. ^[שבט הקהתי (חי"ד סי' רלט.)]
מופלא סמוך לאיש
מופלא סמוך לאיש ^[קטן מגיל י"ב שנים וקטנה מגיל י"א שנים] שנדריהם נדר, לא נהוג להתיר להם. ^[עיי' בהליכ"ש (ר"ה פ"א אות י ובהגה שם) בשם הגרשו"א זצ"ל.] ואם רוצים שיתירו להם עושים להם התרה. ^[הגרני"ק זצ"ל (חוט שני ר"ה פ"יא הגה ג.)]

מסירת מודעה

נוהגים בערב ר"ה למסור מודעה לביטול הנדרים. ודי למסרה לפני אחד ואי"צ ג' אנשים. ^[הגרשו"א זצ"ל (מבקשי תורה אלול תשנ"ה.)] ומעיקר הדין ניתן לסמוך על מודעא זו לענין קבלת דבר מצוה שלא בלשון נדר והתחייבות, וכן הנהגה טובה שנהג ג' פעמים בלא תנאי. ^[הגרשו"א זצ"ל (מנח"ש ק' סי' צא אות כ והליכ"ש פ"א אות ט) ועוד פוסקים.]

התרת קללות, נזיפות ועין הרע

יש נוהגים לקבץ עשרה בני אדם כדי שיתירו להם קללות ונזיפות ויבטלו ממנו עין הרע, ואם אין לו עשרה יעשה כן לפני שלשה. ^[החיד"א (צפורן שמיר רסיי ב.)]

הכנות לראש השנה

כיבוש, תספורת ולבוש

מכבסין ומסתפרין בערב ר"ה. ^[שׂויע ךס׳י תקפב סעי ד.] להראות שאנו בטוחין בחסדו ית' שיוציא לצדק משפטינו. ולא ילבש בר"ה בגדים חשובים כבשאר יו"ט כדי שיחא מורא הדין עליו, אלא ילבש בגדים נאים שאינם חשובים כל כך. ^[מ"ב (שם.)]

טבילה / תשעה קבין

יש נוהגין לטבול בער"ה משום קרי. ^[רמ"א (סיי תקפב סעי ד.)] ולא יקדים לטבול עד שעה קודם חצות היום. ^[מ"ב (ס״ק כז.)] ואם אינו יכול לטבול מאיזה טעם, ישפוך על גופו ט' קבין מים. ^[מ"ב (שם.)] ויכול לעשות כן עיי' מקלחת המצויה בבית. ^[ש"בט הלוי (חי"א סי' כד) ודברי יציב (חי"ז סי' ג.) ובשו"ת צור יעקב (סיי ט) מיקל בזה בתנאי שיחיי נזול בלי הפסק, אבל אם הם טפות מופסקות, ל"ה שפיקה, והוי כמו הרבה כלים. וכ"כ החלקת יעקב (יו"ד סי' קיט.)] וכן פסק המנח"י ^[חי"ג סי' טו אות יא, חי"ד סי' כא וחי"ט סי' לד.)] ובתשובות והנהגות ^[חי"א סי' קבג) כת' שאם יש מקוה או כשמגיע למקוה ראוי לטבול, וכשאין מקוה בינתיים יטבול בבריכה, וכשאין בריכה די במקלחת עד שימצא מקוה או בריכה, עיי"כ.] ויש שהחמירו בזה. ^[נחו"א (דרך שיחה חי"ב עמי תלד ודעת נוטה הלי' קרי"ש הגה צח,) הגרשו"א זצ"ל (הל' חג בחג ימים נוראים פכ"א הגה סב) והגרחי"ק זצ"ל (דעת נוטה הלי' קרי"ש תשובה קד.)]

קניית מקום לתפלות מכספי מעשר

במקום שאינם מטילים חיוב למתפללים לשלם דמי חבר לביה"כ, מותר לשלמו ממעשר. אולם עבור מקום בבהכ"נ לימים נוראים, כיון שמי שאינו משלם אינו רשאי לשבת במקום שרצונו לשבת, אי"א לשלם ממעשר. אלא שמחמת שהמחיר הנדרש הוא בעיקר עבור החזקת בית הכנסת, ניתן להוציא עד כשמונים אחוז מהסכום ממעשר כספים ^[והכל לפי הענין.] ^[שפענו מגדולי הוראה שליט"א. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ג באורך בוח.]

ראש השנה

אמירת לשנה טובה לחברו

נוהגין שכל אחד אומר לחברו "לשנה טובה תכתב". ^[שׂויע ךס׳י תקפב סעי ט.)] ולנקבה יאמר תכתבי ביו"ד. וי"א שיש לומר ג"כ ותחתם. ודעת הגר"א שאין לומר ותחתם. ^[מ"ב (סיי קח.)] וי"א שנוהגים לברך שתכתב ותחתם לאלתר לחיים טובים. ^[חי"א (כלל קלט אות ה.)] ויש מוסיפים "לאלתר לחיים טובים ולשלום". ^[מגן האלף (סיי תקפב ס״ק ג.)] ויכולו לומר לשנה טובה תכתב כו' עד חצות היום. וי"א דדינים הנ"ל שווים ביום שני. וי"א שביום שני אין אומרים. ^[מ"ב (ס״ק כה.)]

ברכת שהחיינו

בהדלקת נרות

אשה הנוהגת לברך שהחיינו בשעת הדלקת הנרות, מברכת ביו"ט ראשון. וביו"ט שני תלבש בגד חדש או תניח פרי חדש ואז תברך שהחיינו. ^[מ"ב (סיי תר ס"ק ד.)] ואם אין לה תברך בכל אופן. ^[עיי בשו"ע (סיי תר סעי ב.) ומ"ב (ס״ק ב.)]

בקידוש

בקידוש ביו"ט ראשון מברכים ברכת שהחיינו. ובקידוש ליל שני, ילבש בגד חדש או יניח פרי חדש ויברך שהחיינו, ^[משום שי"א שאין אומרים שהחיינו דתרווייהו יומי קדושה אחת היא.)] ואם אין מצוי לו בגד חדש או פרי חדש, עם כל זה יאמר שהחיינו. ^[שׂויע ךס׳י תר סעי ב.) ומ"ב (ס״ק ב.)] ודעת הגרשו"א זצ"ל ^[מנח"ש ק' סי' כ) דפירות חדשים שרוצה לאוכלם בליל א' דר"ה אין נכון להניחם לפניו בשעת הקידוש כדי לפוטנם בברכת שהחיינו שמברך על הייטט, אלא יברך עליהם ברכת שהחיינו בפניו.] ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קכ"ד.

סדר הפעודה

אכילה הסימנים בסעודה

יהא אדם גריל לאכול בליל רי"ה (ויש נוהגים כן בבי' הלילות של ר"ה), רוביא דהיינו תלתן, כרתי, סילקא, תמר, קרא. וכשיאכל רוביא יאמר: יהי'ר שירבו זכויותינו. כרתי: יכרתו שונאיו. סלקא: יסתלקו אויבינו. תמר: יתמו שונאיו. קרא: יקרע גזר דינו ויקראו לפניך זכויותינו. [שו"ע (סי' תקפג סעי' א)]. ויש נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש, ואומרים: תתחדש עלינו שנה מתוקה. ומברך עליו העץ (אע"פ שאוכלה תוך הסעודה) ופוטר הדבש. [רמ"א (שם) ומ"ב (ס"ק א)]. ואפי' אם אצלו הדבש עיקר הדין כן, עיי' בהלכות קטנות (סי' סו) ובשמענת עמיקתא גליון קצ"ה]. ויש אוכלים רמונים ואומרים: שגורבה זכויות כרמון. ונוהגין לאכול בשר שמן וכל מיני מתיקה. [רמ"א (שם)]. וכמ"כ אוכלים ראש כבש (ווי"א של איל, ואם אין לו יקח ראש מבעל חי אחר), לסימן שנהיה לראש ולא לזנב, וזכר לאילו של יצחק. [שו"ע (שם סעי' ב) ומ"ב (ס"ק ו)]. ויש נוהגים לאכול דג לסימן שנפרה ונרבה כדגים ולא יהיה עין חרע שולטת בנו. [פמ"ג (א"י ריש הסימן)].

אופן אמירת יהיה רצון

כשאוכל הסימנים אומר יהי רצון מלפניך כו'. [שו"ע (סי' תקפג סעי' א)]. ואומרו בשם השם. [מ"ב (ס"ק ב)]. ויאמר הבקשה אחר התחלת האכילה, מפני שאסור להפסיק בין ברכה לאכילה. [מ"ב (ס"ק ד)]. ובדיעבד אם אמר את הבקשה בין הברכה לאכילה אינו הפסק. [נא"ר (ס"ק ד) והמטה אפרים (אות א)]. ובסימנים שאין מברכים עליהם קודם אכילתם, י"ל הבקשה קודם האכילה. [הגר"צ פרנק זצ"ל (מקראי קדש ימים נוראים סי' ז)].

סדר הסימנים

יש לברך על התמר, ואם אין לו יברך על הרימון, כי הם מין שבעה. ואם רוצה לברך על התפוח קודם כי כן מנהגו, לא יניח על השלחן הפירות מזה המינים, וכשמברך על התפוח יכוון להוציאם גם אותם בברכתו. [הגרשו"א זצ"ל (פ"א אות כו). וכן הוא מהכ"ח (אות ג)].

ברכה על הסימנים שברכתם אדמה

י"א שעל הסילקא, הכרתי וחקרא, אין מברכים עליהם בתוך הסעודה כיון שהם תבשיל. [הגר"צ פרנק זצ"ל (מקראי קדש ימים נוראים סי' ז אות א)]. וי"א שיש לברך ברכת בורא פרי האדמה על הקרא, שזה ודאי לא בא אצלינו מחמת הסעודה, ולפטור בזה שאר המינים. [הגרשו"א זצ"ל (מכתב במחזור המפורש לרי"ה ע"מ ע' 8)]. ויש מוסתפקים בדבר, ועל כן לדעתם יש לפטורם בברכה על דבר שבדאי אינו בא מחמת הסעודה. [הגרשו"א זצ"ל (אשרי האיש פי"ד אות ח) והגרני"ק זצ"ל (חוט שני רי"ה ע"מ מח)]. ומסתברא כדעה הראשונה.

אכילה דברים המוציגם

יש נמנעים מלבשל ברי"ה מיני חומץ בארשי"ט וכדומה, ועי"כ האוכלים דגים לסימנא שיפרו וירבו כדגים אין מבשלין אותן בחומץ. [מ"ב (סי' תקפג ס"ק ד וסי' תר ס"ק ד)].

אגוזים, ענבים ופירות שלא נגמרו

יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים, שאגוז בגימטריא חטא, ועוד שהן מרבים כיחה וניעה ומבטלים התפלה. [רמ"א (סי' תקפג סעי' ב)]. ועיי' עוד טעם בהגהות חת"ס (שם)]. וכמו כן יש מי שאומר שאין לאכול ענבים ברי"ה (והטעם ע"פ סוד). [מ"ב (סי' תר ס"ק ד) בשם הגר"א]. ופרי שלא נגמר אינו סימן טוב לאוכלו. [מ"ב (סי' תר ס"ק ד) בשם המט"א].

שאר דינים הנוהגים בראש השנה

שתיית יין / דין שמחה בראש השנה

ראש השנה אף שהוא יום הדין מי"מ מצוה של י"ושמחת בחגך" נהוגה גם בו. [מ"ב (סי' תקצו ס"ק א)]. ועיי' ביראים (סי' רכז) שגם מבורר שבר"ה יש מצות שמחה. וכן הוא במנהגי (אירוסין ונישואין)]. ויש אומרים שמ"מ אין מקובל לשתות יין בראש השנה חוץ מיין של קידוש. [הגרני"ק זצ"ל (חוט שני רי"ה ע"מ פז)].

פרישות

נכון לנהוג פרישה בשני לילות של רי"ה אא"כ היה ליל טבילה ויחזור ויטבול בשחרית. [מ"ב (סי' תקפג ס"ק כ)]. ואף כשאין באפשרותו לחזור ולטבול לא יבטל חיובו. [חיי"א (כלל קלט אות ז) וכח"ח (אות טט)].

שינה ביום

יש נוהגים שלא לישון ביום רי"ה. [רמ"א (סי' תקפג סעי' ב)]. וי"א שאחר חצות היום אין חשש. [מ"ב (שם ס"ק ב)] בשם האר"י ז"ל, בין ביום ראשון בין ביום שני. ומי"מ הרוצה להחמיר על עצמו שלא לישון כלל, ביום הראשון הוא היותר נכון. [כח"ח (אות לו)]. וכל זה לענין לילך ולהתחיל לישון ביום, אבל מותר להמשיך שינת הלילה עד הבוקר אפילו אחר עמוד השחר. [הגרשו"א (שם פי"א אות כג) והגרשו"א זצ"ל (אשרי האיש מועדים פי"ד אות יא), והגרני"ק זצ"ל (נזר החיים שאלה קוז)]. ומי"מ אם כבר נתעורר משנתו אחר עלות השחר, י"א שיש להיזהר שלא לחזור לישון. [הגרני"ק זצ"ל (חוט שני רי"ה ע"מ ו)].

הצריך לישון

מי שהשינה ביום נצרכת לו כדי שיוכל לכוין בתפלה כראוי, אין לו להמנע ממנה בימי רי"ה, אלא יישן כדרכו. [הגרשו"א זצ"ל (שם פי"א אות כד), דהא דאמרו דמאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה, זהו דוקא בשן שחם, אבל כגון דא לא נאמר דבר זה].

להתענות עד חצי היום

מותר להתענות ברי"ה ולהתפלל עד אחר חצות, אע"ג שבשבת ושאר יו"ט, או כשרי"ה חל בשבת (סי' תקצו ס"ק ב) בשם עטרת דקנים]. ואם רי"ה חל בשבת אין להתענות. [מ"ב (סי' תקפג ס"ק ח)]. וי"א שאף ברי"ה אין להתענות עד חצות כמו שאר יו"ט. [מעשה רב (מהר"א סי' רז) ושו"ת התעוררות בתשובה (ח"א סי' רכה)].

טעימה המויעילה שלא להיות מתענה

לדעת המחמירים לעיל שאסור להתענות ברי"ה כמו שאר יו"ט, או כשרי"ה חל בשבת שאסור כלל הדעות להתענות, אם טועם משהו קודם התפלה אינו נחשב מתענה. [מ"ב (סי' רפג ס"ק א)]. ויש מוסתפקים אם די בשתיית משקה, או שצריך לאכול דוקא פת בשיעור כביצה. [פמ"ג (סי' קנז אי"א ס"ק א)]. ולמעשה יש להקל שדי בשתייה בלבד. [הגרשי"א זצ"ל (אשרי האיש פי"ד אות טו). וכן נהג בעל הקהלות יעקב (ארחות רבנו חייב ע"מ קפא). וכן בארץ למגן (ס"ק ב ובהגה שם) מיקל אף על ידי שתיית מים. ובקצות השלחן (סי' צ בדה"ש ס"ק א) כתב שאף אם מועיל משקה יתכן ששתיית מים אינה בכלל טעימה. ועיי' עוד בתשובות ונהגותיו (לחוט שני רי"ה ע"מ ו)].

שכח יעלה ויבוא בברכת המזון

שכח לומר יעו"י בהמ"ז בסעודת ליל רי"ה, חוזר לראש בהמ"ז. [הגרשו"א זצ"ל (שם פי"א אות יט)]. ואם שכח בסעודת היום, י"א שחזור וי"א שאינו חוזר. [מ"ב (סי' קפח ס"ק יט)]. ולמעשה יש ייחזור, אמנם ישתדל לשמוע מאחר. [בית משה (ח"ג סי' לח אות ג)]. וכ"ז לבני אשכנז, אבל לבני ספרד אין לחזור אף אם שכח בלילה. [כח"ח (אותיות כד-כה)].

לבישת קיטל

מנהג לבישת הקיטל (בר"ה וביוה"ב)

יש נוהגים ללבוש קיטל בתפילת שחרית ומוסף של רי"ה. [מט"א (סי' תקפג אות א) ומקו"ח (סי' תרי אות ד)]. וכן יש נוהגים ללבוש ביוה"כ בכל התפלות. [רמ"א (סי' תרי ע" ד)]. ויש נוהגים ללבוש בגדים לבנים, עיי"ש ברמ"א. ועיי' עוד במ"ב שם שגם יש שנוהגות ללבוש בגדים לבנים].

ללבוש בשנה הראשונה אחר הנישואין

י"א שאף בשנה הראשונה אחר הנישואין לובשין קיטל. [קצה המטה (סי' תרי ס"ק טו)]. וי"א שיש שהגנו להמנע בשנה זו. [מהר"ם שיק (אור"ח סי' כח)]. ומי"מ אם אחד רוצה ללבושו אף לשיטה השנה אין גוערין בו. [מהר"ם שיק (שם)].

אבל בלבישת הקיטל
אבל בתוך י"ב חודש על אביו או תוך לי' על שאר קרובים, רשאי ללבוש קיטל. ומי"מ יש מקומות שנוהגים שאין האבל ללבוש. [מ"ב (סי' תרי ס"ק יח)].

כניסה לבית הכסא עם קיטל המיוחד לתפלה

אין להיכנס לבית הכסא לעשות צרכיו בעודו לבוש קיטל, משום שהוא מיוחד לתפלה. [מ"ב (סי' כא ס"ק יד וסי' תרי ס"ק יח)]. אולם כדי להטיל מים בלבד מותר. [מ"ב (שם)]. וי"א שלצורך זה אפילו לבית הכסא קבוע מותר. [מט"א (סי' תרי אות יב) וכח"ח (שם אות לו). ובארחות רבנו (ח"ב ע"מ רח) הביא שם נהג בעל הקהלות יעקב]. ואף אוסרים להכנס לבית הכסא קבוע. [הגרשי"א זצ"ל (תפלה כהלכות פכ"ח אות טו וקצה רפ"ו)]. ומקום העומד רק להטיל מים אינו בכלל בית הכסא קבוע, ומותר להיכנס לשם עם הקיטל לכל הדעות, אלא אם כן בית הכסא קבוע באותו חדר ללא הפרדה (של צורת הפתח וכדומה).

הלובש את הקיטל אף בליל הסדר או סעודת ראש השנה

הלובש את הקיטל גם בסעודת רי"ה, רשאי להיכנס עמו לבית הכסא, שבאופן זה שוב לא נחשב לבגד מיוחד לתפלה. אולם אם נוהג ללבושו (חוץ מלצורך התפלה) רק בסעודת ליל הסדר, אינו רשאי להכנס בו לבית הכסא כי באופן זה אינו יורד מקדושתו כיון ששילל הסדר הוא לילה של מצוה. [הגרשי"א זצ"ל (נגזי הקדש פי"ב הגה ח)].

התלבדך הקיטל בבית הכסא

מי שעכנס לבוש בקיטל לבית הכסא והתלבדך בצואה שהייתה שם, ואין לו קיטל אחר ללבוש לתפלה, מותר לו לומר לכרי לכבש את מקום הטינופת משום כבוד הבריות (כגון שגם דרך בני המקום ללבוש קיטל או שהוא שי"ץ). [כח"ח (סי' תרגי אות נח) בשם השו"מ (מי' רבי ח"ב סי' פו). אלא דעיי' במ"ב (סי' שב ס"ק לו ושע"י"צ אות מד) שמשמע דדוקא מלאכה דרבנן מותרת עיי' בכרי במקום כח"ב. אולם אפשר דלאו דוקא קאמר דהרי המ"ב (סי' שכב שע"ה"צ אות יב) גופא נטה להתיר מלאכה דאוי בשנינו אפילו עיי' ישראל מפני כח"ב, אע"פ שחמירא מאמריה לכרי (עיי' בחזו"א סי' יז ס"ק"ק ד), ואי"כ קי"ו דשרי אמריה לכרי' במקום כח"ב. וכן צידדו להתיר מבלים אמניך (פ"ו הגה כט ופ"י הגה ח) ובארחות שבת (פכ"ג הגה קעה), ועיי"ש שהביאו שפ"כ במקור חיים (לחזו"א סי' רעה)].

דיני הש"ץ

ש"ץ הראוי לימים נוראים

ראוי שיהיה הש"ץ בעל תשובה, גם ראוי שילמד הכונות מהתפלות המבוארות בהזוהר. ונהגו שמי שהתחיל להתפלל (או לתקוע) אפי"א אין ליתן המצוה לאחר. ואם חלה הוא ביד הקהל להעמיד אחר מו"מ כשחזור בריאותו המצוה חוזרת אל הראשון. ואם יש מחי בשביל זה לא יתמלא אע"פ שיתפלא מי שאינו הגון. [מ"ב (סי' תקפג ס"ק יא)]. ואין ממנים ש"ץ נער שלא נתמלא זקנו. [מ"ב (סי' נג ס"ק כד)].

אבל

אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו [או תוך שלשים על שאר קרובים], אסור לעבור לפני התיבה ברי"ה ויוה"כ, כי דינם כרגלים לכל ענין. ואם אין חוץ אחר מותר אפילו ברי"ה ויוה"כ. [מ"ב (סי' תקפג ס"ק ז)]. ועיי' בגי מהרש"א (ויד"ד סי' שצט) משי"כ לענין שי"ץ קבוע].

עבר עבירה מפורסמת

אין למנות לש"ץ בימים הנוראים מי שעבר עבירה מפורסמת, כגון הליכה לערכאות וכדו', אפילו עבר עליה פי"א בלבד ואפי' בשוגג. אבל בכל עבירה אין להחמיר בזה. [הגרשו"א זצ"ל (שם אות ח) דלא כמשמעות סתימת המ"ב בסי' י"ג (ס"ק פב)].

קבלת שכר

י"א שאסור לשכור חזנים להתפלל בשבת ויו"ט משום שנמצא מקבל שכר שבת ויו"ט (והי"ה בעל תוקע ברי"ה), ויש מי שמתיר (כי במקום מצוה לא גזרו רבנן). והעיקר כדעת המחמירים. [שו"ע (סי' שו סעי' ה) פסק כדעה ראשונה להחמיר. וטעם האיסור שכתבו הוא מהמ"ב (ס"ק כג)]. וי"א ששם יתפלל גם בימות החול [או תוקע בחזו"א (אלול) ומשלים לו לחודש או לשבוע בבת אחת, לכל הדעות מותר. [רמ"א (שם)]. ולמעשה נוהגים להקל לשכור לשבתות לחוד, והוחשש לדברי האוסרין לא יקצוב בתחלה ומה שלוקח אחי"כ י"ל שהוא דרך מתנה. [מ"ב (סי' כד)]. ועי"מ לצאת לכו"ע, חוץ המקבל שכר עבור תפלתו בימים הנוראים, ידקדק להתפלל עוד תפלה אח' חשובה, כגון סליחות וכדו', בימות החול, כדי שיחשב שכר יו"ט בהבלעה. (אבל עיי"ז שיתפלל מנחה רגילה של חול וכדו' מסתבר דאין להקל, כיון דכו"ע ידעי שאין נותנים שכר בעבור זה). [אלף המגן (סי' תקפג ס"ק כד) והגרשו"א זצ"ל (ששי"כ פכ"ח הגה קמה, וליכ"ש שם אות ז והגה י)]. ומי"מ אסור לשכור החוץ או התוקע בשבת ויו"ט גופא רק מער"ש. [מ"ב (ס"ק כג)].

סימן ברכה

הנוטל שכר לתקוע שופר ברי"ה או כדי להיות ש"ץ (או לתרגם) בשבתות ויו"ט, אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה. [שו"ע (ססי תקפג סעי' ה) ומ"ב (סי' שו ס"ק כג)]. אלא שי"א שכל זה באיש אמיד, אבל הנצרך לצורך פרנסתו אין חשש. [ארחות חיים (שם ס"ק יג)]. ויש מלמדים זכות לחזנים שמקבלים שכר. [א"א מבוסטשאטו (סי' תקפה)]. וכמו כן אם אינו קוצב שכר אלא מקבל לאחר מכן בתורת מתנה אין חשש. [עיי' בשערי"ת (סי' שו אות ח') בשם הר הכרמל ובמ"ב (ס"ק טו)]. וכמו כן אם מקבל שכר בהבלעה אחר מותר. [עיי' רמ"א (סי' שו סעי' ח)].

בשכר או בהנם

שליח צבור בשכר עדיף על שליח צבור בחנם [שו"ע (סי' נג סעי' כב)], כי בזה אין שאינו הגון רשאי לשכר בלפניו רגלו להתפלל, ואם אין בחנם הרשות נתונה לכל וכפוצר הדבר יעלה מי שאינו הגון, ועוד שהש"ץ יהיה בעצמו יותר נוהר בתפלתו ובתיקונו הואיל ושכיר הוא. ואף שיש אפשרות להשיג בחנם מ"מ צריכין העניים ג"כ לתת לשכירותו הש"ץ כי ש"ץ בשכר עדיף. [מ"ב (ס"ק נג)].

שתיית סממנים להנעים הקול

מותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול כי לאו לרפואה הוא ועל כן לא שייך לגזור בזה משום שחיקת סממנים. [שו"ע (סי' שכח סי' לח) ומג"ב (ס"ק כבב)]. ועי"כ מותר להשתמש בתבלינים למיניהם לשפר הקול או למנוע צרידת קול הגורמת מהליחות שגגורן. [ש"ב הלוי (ח"ח סי' פג)], והין כן אף אם אינן עשויים ממאכל בריאים. [שו"ע (שם)]. וביאר המ"ב (ס"ק קכ) עי"פ המ"א שפי"א אם לא בא לחזק מזגו, אבל אם מחזק מזגו אסור אע"פ שאינו חולה. ועיי' בערוה"ש (אות מה) שלדעתו גם השו"ע מודה לדברי המ"א בזה].

לצורך ריפוי הגרון

אם יש לו מכה בגרונו מותר לאכול או לשתות מאכל או תרכיז אפילו העשוי ממאכל בריאים וכדומה עי"מ לרפותה. [שו"ע (שם סעי' לו). ומשי"כ מכה בגרון כי"כ בהלכות קטנות (ח"א סי' קא) ובבבשת הלוי (שם)]. ולש"ץ דרבים אם יש משום כבוד הבריות מותר לעשות כן בצנעה. [נדקדו"ל כח"ח דוחה איסור דרבנן אפי' בקום ועשה. וכן יוצא מהגר"ח אור זרוע (סי' נו-נז), ועיי"ש שהתיר משום כח"ב בצניעה ומשום דאיכא כבוד שמים בבסומי קלא לצורך התפלה. והובא בדעת תורה (כאן) ובבשח הלוי (שם)].

דיני התפילה

כריעה בתפלה

יש נוהגים להתפלל ברי"ה בכריעה. [שו"ע (סי' תקפב סעי' ד)]. והנהוג כן יתפלל בכריעת ראשו ע"י גופו בלבד. [מ"ב (ס"ק ג)]. וצריכים לזקוק בסוף הברכות. [שו"ע (שם)]. והיינו קודם שיאמרו ברוך אתה. והי"ה תתחלת הברכה. [מ"ב (סי' יד)]. ובברכות שתיקנו לכרוע בהן יזקוקו עצמו כמה תיבות לפני שיאמר "ברוך אתה". [מ"ב (סי' קיג ס"ק ו)].

תפלה בקול

אף על פי שבכל ימות השנה מתפללים בלחש, ברי"ה נוהגין לומר בקול רם. ולא חיישינן שמא טיעה חבור מחמתו, כיון שמצויים בידם מחזורים. [שו"ע (סי' תקפג סעי' ט)]. ומי"מ י"א שמי שמתפלל בלחש משובח יותר, אלא אם כן אינו יכול לכוון בלא זה. [כח"ח (אות נז) בשם השל"ה ע"פ זוהר (האר"י ז"ל)].

בכי בראש השנה

האר"י ז"ל היה נוהג לבכות ברי"ה ויוה"כ, ואמר שמי שאינו בוכה בימים אלו אין נשמתו טובה ושלימה. [הובא בכח"י (סי' תקפב אות ט)]. מאידך דעת הגר"א שאין לבכות ברי"ה. [מעשה רב (אות ה) הובא בכח"י (שם)]. ונוהגים כדברי האר"י ז"ל אפילו כשחל ר"ה בשבת. [מטי"א הובא בכח"י (שם)]. וי"א שאין כאן מח', שלכל הדעות אין לבכות מחמת דאגה על מעשים שעשה, אבל בכי מחמת דביקות והתרגשות שאינו בכי של צער מותר לכל הדעות גם ברי"ה. [הגרנ"ק זצ"ל (חוט שני ר"ה עמי נא) ותשובות והנהגות (ח"ב סי' רסח)].

בקשות פרטיות

מותר לבקש בקשות פרטיות בראש השנה. [החזו"א (ארחות רבנו ח"ב עמי' קפא אות כז) והגרש"א זצ"ל (הליכויש פי"א אות טו)]. אלא שראוי בראש השנה להימנע מזה כי עיקר היום הוא "מלכויות – כדי שתמליכוני עליכם". [הגרש"א זצ"ל (שם הגה 58)].

שבח לומר יעלה ויבא

השוכח יעלה ויבא בתפלתו ברי"ה אינו חוזר, כיון שהזכיר את יום הזכרון. [הגרש"א זצ"ל (שם אות יא)].

התם מפרש ישראל והזמנים

טעה בתפלת ר"ה בברכה האמצעית ולא חתם "מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון", אלא "מקדש ישראל והזמנים", לא יצא יד"ח וחוזר להתפלל. [מטה אפרים (סי' תקפב אות יח)]. ואם נזכר לאחר שהתחיל רצה צריך לחזור מ"אוי"א מלוד", ולכל הפחות מ"קדשנו במצודתינו", ולחתום הברכה כתקונה. [הגרש"א זצ"ל (שם אות יא)].

אבינו מלכנו

מנהג בני אשכנז לומר אבינו מלכנו על הסדר. ואם ר"ה חל בשבת, אין אומרים אותו (כי יש שואלין צרכים בשבת). [רמ"א (סי' תקפד סעי' א) ומ"ב (סי' ד)]. וכי כשחל יום ב' דרי"ה כרי"ש במנחה אין אומרים אבינו מלכנו. [מ"ב (שם)]. וז"ל מנחה והכר שחאנינו ושפענינו, כי יש לבקש תחלה על הקל ואח"כ על החמור. וכמו"כ יש לומר כלה הכי"ף בפת"ח והלמ"ד בצירוף. ויאמר רוע גזר בנשימה אחת. [מ"ב (סי' ק)].

כריעה בעלינו לשבח

כריעה בעלינו לשבח

יש נוהגים ליפול על פניהם בעלינו לשבח שבחזרת השי"ץ של ר"ה ויוה"כ. [שעשה"י (אות מד)]. ויש נוהגים ברי"ה שרק כורעים בברכיהם ומכופפים ראשם. [מ"א (סי' קלא סי"ק ב) ומטי"א (סי' תקפב אות א וסי' תרכא אות א)]. ויש נוהגים שאין כורעים כלל. [כן מנהג בני ספרד]. והמנהג הפשוט, אצל הנוהגים לכרוע, ליפול על הפנים דרך קידה ללא פישוט ידים ורגלים. [פמ"ג (שם מ"ז סי"ק יד)]. ובמעשה רב (אות רג) הובא שהגר"י בכריעות של ר"ה ויוה"כ היה משתחוה בפישוט ידים ורגלים. [וע"כ אם עושים כן על רצפה של אבנים, צריך להטות על הצד או לעשות הפסק כמבואר להלן].

להפסיק אמירת הפיוטים בשעה שהצבור כורעים

אם בשעה שהצבור כורעים, עדיין נמצא הוא אומר פיוטים, עליו להפסיק ולכרוע עם הצבור. [מטי"א (סי' תרכא אות יא)].

כריעות על רצפת אבנים

אסור מה"י להשתחוות על אבן משכית או על רצפת אבנים אפי' כשמשתחוה לשמים. ומי"מ אין אסור מה"י אלא כשמשתחוה בפישוט ידים ורגלים וגם על רצפת אבנים דוקא, אבל דרך קידה דהיינו שנופל על אפיו על הרצפה בלא פישוט ידים ורגלים או אם הוא בפישוט ידים ורגלים שלא על רצפת אבנים אסור רק מדרבנן. [מ"ב (סי' קלא סי"ק מ)]. אמנם במקום שיש שתי המעלות, לא גזרו רבנן, והיינו בדרך קידה בלא רצפת אבנים, או דרך קידה על רצפת אבנים אך שלא היה קידה גמורה דהיינו שנטה קצת על צדו, או אם היה בפישוט ידים ורגלים ושאל על הרצפה ונטה קצת על צדו דלא היה פישוט ממש ג"כ מותר. [מ"ב (שם)]. ועי"כ ברי"ה וביוה"י, הנופלים על פניהם דרך פישוט ידים ורגלים שלא על רצפת אבנים, צריכים להטות על צדיהם, וכן כשיש רצפת אבנים אפי' נופלים דרך קידה בעלמא צריכים להטות על צדיהם. [רמ"א (ססי' קלא), מ"ב (סי"ק מג) ושעשה"י (סוף אות ח)].

קרקע מרוצפת

רצפות עשויות מבלטות עשויות ממלט עם אבנים קטנות, י"א שדינם כרצפות אבנים וע"כ צריך להטות לצד או לעשות הפסק. אבל אם הם רק ממלט אין חשש. [הגרש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"ב סי' ב)]. ורצפות של אבני שיש דינם כרצפת אבנים. [ע"י במ"א (שם סי"ק ב) ובשנת הלוי (ח"א סי' כג)].

כריעות ע"י הפסק בין האדם לרצפה

אם מפסיק בינו ובין הרצפה ע"יי עשבים וכדו' [ע"י להלן בזה], י"א שרשאי לכרוע אף דרך פשיטת ידים ורגלים, אפילו ללא הטיה לצד. [ע"י ברמ"א (שם) ובמ"א (סי' כד) בפירושו השני]. ויש מסתפקים בזה. [ע"י במ"א (שם) בפירושו הראשון ובשע"י (אות מד)].

נוהגים מוכרחים בשטיח וכדו'

נוהגים להחמיר אף ברצפות שיש עליהן נסרים וכדו' להצריך הפסק בין הפנים לקרקע. [מטי"א (סי' תרכא אות יד)]. וע"י בכח"י (סי' קלא אות קט) ובקצה למטה (שם אות כא) ד"י"ל דמשום לא פלוג נהוג (כן). וי"א דכן הדין ברצפות שמכוסות על ידי שטיחים וכדו' אפילו שאינן מחוברים לקרקע (כן) ומתבטלים הם לקרקע). [לבוש מרכיז (ואי"ח מ"נ סי' קד)]. וי"א שאף אם השטיחים קבועים ומחוברים לקרקע מותר להשתחוות על גביהן, אך המנהג להחמיר בזה. ומי"מ שטיח שהוא לנוי, אשר רגלים להוציאו מפעם לפעם לנקותו אין צורך להפסיק בין האדם והשטיח בדבר אחר (פרט למקום שנהוג להחמיר אף בזה). [הגרש"א זצ"ל (הליכויש תפלה פ"יט אות ח)]. וע"י בהשמעתא עמיקתא גליון רע"ז].

מקום ההפסק בין האדם לרצפה

עיקר ההפסק הוא בין הפנים לרצפה. [רמב"ם (ע"ז פי"ו ה"ז), א"ר (סי' קלא אות טו), מטי"א (סי' תרכא אות יד) ומ"ב (סי' קלא סי"ק מג) והגרש"א זצ"ל (שם ענף ה)]. ועי"כ אם יש לו בד קטן וכדו' לחצוץ, ישימונו בין הפנים לרצפה (ולא בברכיים). ואפי' אם נוהג שאפו לא יגע ברצפה צריך להפסיק בין הפנים לרצפה. [הגרש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"ב סי' ז ענף ה)]. ולענין גודל ההפסק לכאורה י"ל דבענין דבר שניכר ע"י"מ שלא יהא נראה שמשתחוה על אבן. ע"י בהגהות בשבסוף].

על ידי מה מפסיקים

יכול להפסיק בכל דבר אפילו בדבר מחורר, כי העיקר הוא שלא נראה כמשתחוה על אבן. [הגרש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"ב סי' ז ענף ה)]. ואם אין לו דבר אחר, יפסיק כנגד פניו ע"יי כנף בגדו או טליתו (ואפי"ש שהיה אין של מזה בשום בדיון). [ע"י דרכ"מ (סי' תרכא אות ה), א"ר (סי' קלא אות טו) מטי"א (שם), שעשה"י (סי' קלא אות מד) ומ"ב (סי' תרכא סי"ק יד) שכת' שיפסיק בכנף טליתו. ומשמע מדבריהם שאפי' בכנף בגדו הדין כן. וע"י בשמעתא עמיקתא גליון רע"ז].

זהירות הש"ץ לעלות לעקור מקומו בשבועה

חזן הכורע בחזרת השי"ץ צריך להיזהר שלא יעקור ממקומו. [רמ"א (סי' תרכא סעי' ד)]. ויש נוהגים להקל בזה. [מ"ב (שם סי"ק טו) בשם הטי"ז]. והמנהג בזמנינו להעמיד לו סטנדר בינו לתיבה ובעבודה מסלקין הסטנדר ואי"צ לעקור רגליו. [מ"ב (שם וסי' ק סי"ק ח)].

חזרת השי"ץ

חובת שמיעתה

חזרת השי"ץ של ר"ה שווה לדין חזרת השי"ץ של ימות החול ואי"צ לכוון לצאת יד"ח הברכות. [חזו"י (סי' קלו סי"ק ד) והגרש"א זצ"ל (הליכויש ח"ב פי"ב הגה 64)]. אולם דעת הגרי"יז (סעעניסל ח"ה בסופו קונטרס המועדים) שבחזרת השי"ץ ברי"ה צריך לצאת יד"ח הברכות. [ומי"מ יזר מה מאוד לשמוע חזרת השי"ץ. ואע"י שבשעה שהשי"ץ מנגן מותר לומר תהילים, בזמנינו שלא נהגו להאריך בניגונים אין לאומרם. [הגרש"א זצ"ל (שם)].

אמירת תהילים

יזהר מאוד לשמוע חזרת השי"ץ. ואף על פי שבשעה שהשי"ץ מנגן מותר לומר תהילים, בזמנינו שלא נהגו להאריך בניגונים אין לאומרם. [הגרש"א זצ"ל (הליכויש ח"ב פי"ב הגה 66)].

עמידה לפני המתפלל וכשהארון קודש פתוח

לחזור אחר תפלתו לפני קדושה

ברי"ה ויוה"כ מותר לחזור למקומו מיד כשהשי"ץ מתחיל חזרת השי"ץ, ואי"צ להמתין במקום שפסע עד לקדושה. [ע"י במ"ב (סי' קכג סי"ק ו)].

ג' פסיעות וישיבה לפני המאריך בתפלה

מי שגמר תפלתו ואחריו יש מי שעדיין מאריך להתפלל, אם הוא חלש ואינו יכול לעמוד ואי"א לו בקל להתרחק (ומסתבר דאם יצטרך לעבור לפני א' המתפלל נחשב כאינו יכול להתרחק), אם וולשתו מוכחת עליו רשאי לשבת. [מ"ב (סי' קב סי"ק יא ושע"י (אות יד)]. ואם אינו חלש אלא שקשה לו לעמוד כל כך הרבה זמן, או שרצונו לשמור כוחות ליום תפלה ארוך. יש מקום להתיר בשעת הדחק עכ"פ לפסוע לאחוריו וללכת למקום אחר לשבת או לשבת לפני המתפלל ויאמר תהילים. [ע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון קנ"ד הטעמים להקל באופנים אלו. וע"י לעיל שאין באמירת תהילים משום הפסק אף במסוף]. וכן אם לפני המאריך בתפלתו יש מחיצה או ספסל (שהוא קבוע גבוה י' טפחים ורחב ד' טפחים), יש להקל לשבת. [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש חי"א פי"ב אות כד)]. וכן באור לציון (ח"ב פי"ז אות כב) כתי' שכשהמתפלל נמצא ברשות אחרת אין איסור לעבור לפניו]. והוא הדין אם יש אדם המפסיק בינו לבין המתפלל. [א"א' מבוטשאטש (סי' קב)]. וכן נקטו הבצל החכמה (שם סי"ק ד) והגרנ"ק זצ"ל (אשרי ישראל כפ"י"ח הגה מד). וע"י בשמעתא עמיקתא בגליון קנ"ד].

עמידה כשהארון קודש פתוח

כשהספר תורה עומד במקומו כגון בעת שפותחין הארון קודש, אינו חייב לקום בפניו עד שיולצאוהו. [מ"ב (סי' קמז שע"י"א אות יח)]. אמנם העולם נוהגים לעשות הידור לתורה ולעמוד. [מ"ב (שם)]. ודעת האג"מ (א"י"ח ח"ה סי' לח אות ד) שאין מנהג זה חיוב כשאר מנהגים אלא מצוה בעלמא. [ומי"מ חלושי כח יכולין להקל ולשבת בשעה שהארון קודש פתוח. [נערו"ש (סי' תרי"א אות ט)].

קנית עליות ותשלום מבכסי מעשר

להשתדל לקבל עליה בימים אלו

ראוי לכל גבר ירא ד' להשתדל שיהיה לו עליה בימים נוראים. ואף במקומות שמוכרין מצות יקנה אותה בדמים כפי יכולתו, ואדרבה יש עליו יותר במצוה שבאה אליו בדמים

ממצוה שבאה לו בחנם אין כסף. [מ"ב (סי' תקפד סי"ק ח)].

נתינת עליה ל"חיו"ב במקום שמוכרים העליות

במקומות שנוהגים למכור את העליות אין זכות למי שיש לו חיוב לעלות בשאר ימות השנה כגון יארצייט וכדו' כי אין להפסיד את קופת הצדקה בשבילם. ומי"מ עכ"פ יתנו להם בעליות נוספות. [נב"ה"י (סי' קלו ד"ה בשבת וביו"ט)], ועיי"ש שסיים שמי"מ חתן בשבת שקודם החתונה וכן נער נענשה בר מצוה אין דוחין אותם, ואף יתר החיובים תה"ל ג"כ אין לדחותם מכל וכל שהוא מנהג קדמונים רב עכ"פ יתנו להם בעליות הנוספות, עי"כ. וע"י בלקט הקמח (החדש אות לב)].

לשלם העליות מבכסי מעשר

מי שקונה מצוה בבית הכנסת, כגון הוצאה והכנסה, או גלילה, וכן שאר המצוות, מאחר שהקעות אותה לקופה של צדקה, יכול לקנות ממעות מעשר. [ע"י בהגה דלהלן].

מעלה הרמים שחברו היה מוכן לתת

אם יש כמה קונים, זה נותן כך וזה מוסיף עליו ונשאר בידו, אין לשלם כל הסכום ממעשר, כי לא הועיל לקופה של צדקה רק במה שמוסיף על חבריו (וחלק זה רשאי לשלם ממעשר). [נש"י"ה (מס' מגילה פרק ג' מצוה אות לו), רע"א (על הרמ"א יו"ד רס"י רמ"ט) וכת"ס (יו"ד סי' קיב ד"ה ובאמת). וכן דעת הגרנ"ק זצ"ל (מתניע' פי"ז ה"ה בבא"ה סד"ה ואחד). אולם מסתימת הדרישה, הטי"ז והש"ך שם שהביאו דברי המהרי"ם א"ר ח"ה, שמשע קצת דבכל כוונת שרי. וכן הא"ר (סי' קנו סוף אות ב) כתב על דברי תשל"ה דיש לדחות]. ומי"מ באופן שלולי שהיה נותן כל הכסף מכספי מעשר לא היה קונה מצוה זו, רשאי לתת כל הכסף ממעשר. [נדלא גרע מצוה זו משאר מצוות שמותר לשלם ממעשר אף כשאין רווח לקופה, לדעת הטי"ז (יו"ד סי' רמט סי"ק א) והש"ך (ש' סי"ק א)]. ע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ג]. וכמו כן אם הראשון כוון לשלם ממעשר וכן המעלה הסכים רשאי לשלם הכל ממעשר (כי באופן זה לא נמצא כספי מעשר מפסידים). [שערי דעה (סי' רמט סי"ק ב)].

תקיעת שופר

הפסקה בין קריאת התורה לתקיעות

יש מקומות שנוהגים לעשות הפסקה לאחר קריאת התורה קודם תקיעת שופר והקהל יוצא מבית הכנסת. והנוהגים כן עליהם להפסיק להחזיר הס"ת לארון קודש שציאו. [נש"י"ץ (סי' קמט סעי' א וסי' תרכא סעי' ב), וכן נהג החזו"א (ארחות רבנו ח"ב עמי' קפא אות ט)]. מיהו אם נשאר מניין מותר להשאיר הס"ת מחוץ לארון קודש [אסף המגן (סי' תרכא אות ו)]. ולינהוהו על הבימה ויזהרו לכסותו ע"יי טלית גדול וכדו'. [ע"י בקיצור הלכות המועדים (דבליצקי דיני התקיעות אות א)].

נטי' למוקף לאחר ההפסקה

היוצאים מבית הכנסת בשעת ההפסקה עליהן ליטול ידים שנית (ללא ברכה) לפני תפלת מוסף, כי מסתמך הסיחור דעתם מהנטי"י הראשונה. [ע"י במ"ב (סי' רלג סי"ק יח)].

ברכה על הטלית גדול לאחר ההפסקה

אם פשטו הצינור בזמן ההפסקה, אינם צריכים לברך עליהן אפילו שינו מקומן. [ע"י ברמ"א (סי' ח סעי' יד) ובמ"ב (סי"ק לו)]. אא"כ הסיחו דעתן מהמצוה, ואם עברו ב' - ג' שעות ודאי יש משום היסח הדעת. [גר"ז (סי' כה אות טט)].

אכילה לפני התקיעות

ביו"ט ראשון

אסור לאכול לפני מצות תקיעת שופר. [מ"ב (סי' תרצב סי"ק טו)]. פרט למי שחלוש שמותר לו אכילת ארעי (עד כביצה מזונוט, או פירות וכדו' אפילו יوتر). [מ"ב (סי' תרצב סי"ק טו)]. ועיי"ש בסי' תל"א סי"ק ו]. ומי"מ הנוהג לאכול לפני התקיעות יש לו עת מה לסמוך (ויזהרו שלא לאכול אלא אכילת ארעי כנ"ל). [הגרש"א זצ"ל (הליכויש מועדים פי"ב אות א) והגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פט"ז אות יח)]. ובפרט כשרבים אוכלים יחד שמזכירים א' לשני לשמוע תקיעות (אלא דהא באופן ר"ה יש להיזהר כתתחלה שלא לאכול אלא אכילת ארעי). [הגרש"א זצ"ל (ששי"כ פנ"ה הגה גב) ותשובות והנהגות (ח"ה סי' קעט ד"ה ונראה). וע"י במ"ב (סי' פט ססי"ק ב)], ואם מנחה שומר שיזכירהו לבוא לשמוע את התקיעות עדיף טפי. [צ"א"י (ח"י ססי' ז)]. והארכנו בסי"ד בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ה].

ביו"ט שני

ביו"ט ב' שחובת התקיעות מדרבנן, מעיקר הדין מותר לטעום (עד כביצה מזונוט, או פירות וכדו' אפילו יותר). [ע"י במ"ב (סי' תלא סי"ק ו). וכ"כ בקובץ תשובות (ח"ג סי' פט)].

נשים

נשים, להסוברים שקבלו עליהן חובה לשמוע תקיעת שופר (ע"י בזה להלן), אסור להן לאכול לפני תשקעויות. ואם מרגישות חולשה וכדומה מותר להן לאכול. וכל זה לענין אכילת פת יותר מכביצה, אבל פחות מזה יכולות להתחלה לאכול אף אם אין חלשות. [קשו"ע (סי' קצט אות יט) וחי"א (כלל קמא). וע"י להלן האם נשים קבלו עליהן חובה לשמוע תק"ש].

מצות תקיעת שופר

מצות עשה לשמוע קול שופר

מצוה מה"י לשמוע קול שופר ברי"ה (ואין המצוה לתקוע בשופר). [הרמב"ם (פאר הדור סי' נא ועשה קע ו'ו' שופר פי"א) וחיונין (מצוה תה) וכ"כ הראש"י (ר"ה פי"ד סי' י) בשם ה"י"ג דמברכים לשמוע קול שופר משום דבשמיעת קול שופר הוא יוצא. וכן פסק השו"ע (סי' תקפח סעי' ב). דלא כהסמ"י (עשה מג) שכתב דהמ"ע היא "לתקוע". וע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון ע"א].

שמיעת התקיעות בעודו מתפלל

יחיד שלא סיים תפילת לחש והגיעו צבור לתקיעות, יפסיק בתפלתו וישמע התקיעות, אך לא יאמר "היום הרת עולם וכיו"ו". [נעי' באג"מ (או"ח ח"א סי' קעז וח"ב סי' יד)].

מצוה בו יותר מבשלוcho

אין במצוה שופר משום מצוה בו יותר מבשלוcho כי עיקר המצוה בשמיעת התקיעה. [מט"א (סי' תקפה אות י) ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון ע"א].

לתקן את הבעל תוקע בעודו מתפלל

מקום שהנהיג לתקוע בתפילת לחש, ובעל התוקע טעה, אסור לשוח באמצע ולגעור בו, שכבר יצאו בתקיעות דמיושב. ואף אם לא בשמו התקיעות דמיושב יחזור ויתקעו אחר התפלה אותו סימן שטעה ודיו. [מ"ב (סי' תקצא ס"ק א)]. ומי"מ נוהגים לעשות לו איזה תנועה וממילא יבין הבעל תוקע שטעה ויתקן. [כח"ח (אות ו)].

החייבים והפטורים מתקיעת שופר

חובת הנשים

אשה פטורה ממצות שופר משום שהיא מי"ע שהזמן גרמא. [שו"ע (רס"י תקפס סעי' ג)]. וי"א שמי"מ קבלו עליהן חובה לשמוע קול שופר. [נ"א"א מבטושאטש (סי' תקפס סעי' ג), חיי"א (כלל קמא אות ז) ותורה לשמה (שאלה קנב). ובבן איש חי (נצבים אות ז) כתב שרוב הנשים קבעו מצוה זו עליהן חובה ולכן האשה שנהגה בכך כמה שנים נעשה עליה חיוב, ע"כ. אולם במי"מ לא כת' שקבלו עליהן חובה. ובשולמח חיים (סי' ששט) כתב שמצוה זו לא קבלו עליהן חובה כיון שבמה שאינו בידן לא קיבלו עליהן חובה. ועיי' בשבט הלוי (ח"ח סי' קמז). **כמה קולות עליהן לשמוע**

נשים אינן צריכות לשמוע אלא ל' קולות (ולא מאה קולות, עיי' הפרטים בזה לחלק). וכן נוהגים כשנתקועים לנשים. [הגר"ש"א זצ"ל (אשרי האיש ח"י פט"ז אותיות כח-טט)].

תקיעה לנשים

אף על פי שנשים פטורות, יכולות לתקוע בעצמן. וכן אחר שיצא כבר יכול לתקוע להוציאן. אלא שי"א שאין מצרכות (אף ברכת שהחיינו), וכמו"כ אחרים לא יברכו עבורם. [שו"ע (שם סעי' ז) ודעת הגר"ש"א זצ"ל (הליכות ביתה מבוא אות כ), שלפי השו"ע שאין מברכים אף שהחיינו. ואף לסוברים שאין ערבות, מ"מ משמע מהפוסקים דיצא מוציא וי"ל דלא בעינן לכיע ערבות באופן זה כיון שאינן חייבות במצוה כלל. ודי בזה ששומעות מבר חיובא (ועיי' בתוס' ר"ה ספ"ג שאף שיצא חשיב בר חיובא)]. וכן המנהג אצל רוב מדינות ומעדות המזרח. והמנהג אצל בנות אשכנז שהנשים מברכות על מצוה זו (ושאר מי"ע שהזמן גרמן) ועל כן יברכו לעצמן, אבל אחרים לא יברכו להן אם כבר יצאו. [עיי"א (שם)]. וי"א שעדיף שהתוקע לנשים יתקע בעבורן קודם שישמע התקיעות בביהכ"ל, ומי"א להוציאן יד"ח הברכה, אבל י"א שלא יתקע בג' שעות ראשונות משום שאז מיפקד דינא ואין כדאי לתקוע ביחידות, אלא יתקע להן אחר תקיעות שבביהכ"נ והם יברכו לעצמן או שיכוין בלבו שלא לצאת בתקיעות ביהכ"נ ואז יוכל אחי"כ ג"כ לברך בשבילן.

[מ"ב (סי' קא)].

קטנים שהגיעו לחינוך

קטנים שהגיעו לחינוך יש להכנס במצוה זו ועי"כ יש להביאם לבית הכנסת, ומי"מ יזהירם שישמעו התקיעות ולא יבלבלו להצבור. [מ"ב (סי' טז)]. וחובת חינוך לענין זה הוא מיד שמבינין ענין מצות תקיעת שופר, כל קטן לפי חורפיה. [נעי' במי"ב (סי' שמו ס"ק ג) והארנו בזה בסיד' בספר שמעתא עמיקא – הלכות קטן וחינוכו]. אולם אין חובה לחנך קטנה למצוה זו כיון שהיא מצוה שהזמן גרמא ונשים פטורות ממנה. [נפשוט. ואעפ"י שיש נשים שקבלו ע"ע חובה לשמוע מי"מ אין חיוב זה חל על צאצאיהם, אא"כ גם רק קיבלו זאת ע"ע כשיגדלו. ועיי' וכתרן יוסף (ויד"ד סי' די"ה ועל מה שהקשה), שבט הלוי (ח"ו סי' נט ד"ה והגדר וח"ה סי' קכט אות ב)].

מפתתם אם שמע תקיעת שופר

מי שמסתפק אם שמע קול שופר, ביום א' שהוא מן התורה, תוקע ואינו מברך. וביום ב' שאינו אלא מדיו"ס לתקוע, דספק דרבנן להקל. [מ"ב (סי' תקפה ס"ק ה)].

ריני הברכות

נוסח הברכות

קודם שיתקע יברך : לשמוע קול שופר. [שו"ע (סי' תקפה סעי' ב)]. ובדיעבד אם בירך לתקוע בשופר, או על תקיעת שופר, או לשמוע בקול שופר, יצא. [מ"ב (שם ס"ק ז) דלא כפרי"ח]. בתיבת "קול" יגביה את קולו ויארץ קצת. [מט"א (סי' תקפה אות א)].

ברכת שהחיינו

ביום ראשון של ר"ה מברכים בברכה שהחיינו. וביו"ט שני, דעת השו"ע שלא מברכים. ואם חל יו"ט ראשון בשבת, מברך שהחיינו ביום השני. [שו"ע (סי' תר סעי' ב)]. אולם דעת הרמ"א שיש לברך שהחיינו אף ביום שני (אפילו אם חל יום ראשון בחול), וכן המנהג אצל בני אשכנז. ומי"מ לכתחילה טוב שילבש הבעל תוקע בגד חדש ויכוון לפטור גם מצות שופר. [רמ"א (שם)]. וכן ספרד השומע תקיעת שופר מבן אשכנז ביו"ט שני של ר"ה, מותר לו לענות אמן על ברכת שהחיינו, אעפ"י שלמנהג הספרדים אין מברכים, דהואיל וכן הוא סדר המברך לא חשיב הפסק. [הגר"ש"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ב הגה כב)].

כיסוי השופר בשעת הברכות והתפלה

יש נוהגים לכסות השופר במפה בשעת הברכות. [א"ר (סי' תקפה אות ח) בשם הגהות מנהגים] (אות קכ) ובאר היטב (סי' תקצג)]. ומי"מ יש להחזיק השופר כשמברך. ועל כן יתחוב היד תחת המפה ואחזנו או יחזיקנו ע"י המפה. [אלף המגן (שם ס"ק א) בשם סדור הניב"ך, וכתח"ח (אות יד)]. וכמו כן לפי המנהג הני"ל יש לכסות השופר (ואם יש לו כמה יכסה את כולם) בין סדר וסדר ובכל שעת התפלה בשעה שאין תוקעין בו. [כח"ח (שם) ואלף המגן (אות ו)]. ויש נוהגים כן על אף שלא נוהגים לכסותו בשעת הברכות. [אלף המגן (שם ס"ק ה). ועיי"ש ובאבנז"י (סי' תלא) הטעם לכיסוי השופר].

לא שמע הברכות מוחשי"ך

מי שבא לבית הכנסת אחר שבירך הש"ך הברכות קודם שהתחיל לתקוע, יברך לעצמו בלחש. [מ"ב (סי' תקפה ס"ק יא) וכתח"ח (אות לד)]. ואם הבעל תוקע התחיל לתקוע כשהוא עודו מברך, אם כוון לצאת ידי"ח התקיעות והברכות, יצא. [עיי' היטב במי"ב (סי' קסז ס"ק מה) ובשעה"צ (שם אות מג). ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קע"ח].

לא בירך עד ששמע ל' קולות

י"א שמי שמלא בירך לפני התחלת התקיעות, אפילו אם שמע ל' קולות (כי בזה ייד"ח מה"ת) עדיין רשאי לברך. [פרי הארץ (סי' ט) ועיקר הדיוט (סי' ל אות א)]. וי"א שבאופן זה שוב אינו יכול לברך. [כח"ח (אות לט) משום כדו"ל, עיי"ש]. והעיקר לבני אשכנז כשיטה הראשונה. [כן מבואר בשערי ברכה (דיני ברכות מצות סי' תקפה אות ה) הובא חלק. וכן משמע מהפרי"ח (סי"ק ג) ומהאלף למטה (סי"ק ט). ועיי' בבכה"ח (אות לא)].

זמן הראוי לברך כשלא שמע הברכות

אם לא הספיק לברך עד שהבעל תוקע התחיל לתקוע תקיעות דמיושב, יש מי שאומר שימתין ויברך קודם שישמע התקיעות דמעומד. [שערי ברכה (שם)]. וי"א שיכול לברך אפילו בסדר דמיושב כל שנשאר תקיעות לשמוע (אלא שי"א שאם כבר שמע ל' קולות שוב אינו מברך). [פרי"ח (סי"ק ג), האלף למטה (סי"ק ט) כח"ח (אות לו). ועיי' בפמ"ג (אי"א ס"ק א)]. ויברך בין סדר לסדר. [וכן עיקר. [קיצור הלכות המועדים (תקיעות אות כו)].

הגיע באמצע התקיעות, מתי מברך

מי שכנס לאחר שכבר התחילו התקיעות (מצוי מאד אצל נשים), אם כבר התחילו לתקוע הסימן האחרון (תר"ת), וכמו כן אם לא היה נוכח לגמרי בתקיעות דמיושב, יברך בחזרת הש"ש לפני תקיעות דמעומד. [קיצור הלכות המועדים (דינים לתקיעות אות כז ע"פ המאירי). ובמקום שתוקעים בתפלת לחש יברך לעצמו בתוך תפלת מוסף שלו לפני תקיעות דמלכויות, אך אסור לו לברך באמצע ברכה של תפלת מוסף רק בין ברכה לברכה. [הגר"ק זצ"ל (חוט שני ר"ה) וקיצור הלכות המועדים (שם)].

מברך עבור אחרים (והוא כבר יצא)

אין חילוק בין אם מברך לעצמו, או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים, בכל אופן מברך התוקע שתי ברכות הנזכרות. [רמ"א (סי' תקפה סעי' ב)]. ומי"א אם כבר יצא התוקע בעצמו, אם הם פחות מ' טוב יותר שיברכו השומעים בעצמן שתי הברכות, אא"כ אינם יודעים לברך בעצמן, ומנהג העולם להקל להוציאן בכל אופן ואין למחות בהם כי כן הוא עיקר מדינא.

[מ"ב (שם) ושעה"צ (אות טו)].

מהליך שופר באמצע התקיעות

אם נטלו השופר באמצע התקיעות והביאו לו שופר אחר א"צ לברך. אבל בין ברכה לתחילת התקיעות צריך לברך. [מ"ב (סי' ק"ז)]. ומי"מ אם היה השופר מונח לפניו על השולחן א"צ לברך שוב, שמסתמא דעתו היתה על כולם. [מ"ב (סי' יח)].

אם התחיל ואינו יכול להשלים

אם התחיל לתקוע ואינו יכול להשלים, ישלים אחר ואפילו ג' או ד'. ודי בברכה שבירך הראשון, והוא שיהיו שם התוקעים האחרונים בשעת ברכה (דאם לא היו שם באותה שעה צריכים לברך לעצמן בלחש קודם שיתחילו לתקוע, אך אם כבר יצא ידי חובתו תוקע בלא ברכה, כיון שהצבור כבר שמעו הברכה מהראשון). ואפי' אם בירך ולא יכול לתקוע כלל, השני תוקע ולא ברכה ולא הוא ברכה לבטלה (כיון שהשני יוצא בברכתו). [שו"ע (שם סעי' א) ומ"ב (סי' יא וב). ועיי' בשעה"צ (אות כד) דאפי' יצא ראי' והלך לו או שסתם אותו ולא שמע, אעפ"י לא הוי לבטלה כיון שהשני יוצא בה. ומי"מ לכת' אסור לאי' לצאת ולא לשמוע התקיעות, דאין כדאי שיברך זה ע"ד שיתקע אחר]. **בירך, ונשמעים תקיעות מבהכ"נ הסמוך**

אם אחר הברכות שומעים קול שופר מבית הכנסת הסמוך, נראה שיש להמתין בין הברכה לתקיעות כי יש סוברים שיש בקולות אלו משום הפסק בתקיעות ונמצא ברכתו לבטלה (לשיטות אלו). [נעי' בשו"ע (סי' תקצ' ס' ח) שאף בתקיעות במתעסק יש משום הפסק. ודעת המ"ב שיש לחוש לדבריו לכתחלה, ועי"כ כתי' שיש להזהר כשישומע תקיעות מבהכ"נ הסמוך, ועי"כ נר' דבניד' יש להמתין עד שיגמרו לתקוע. ואעפ"י שהמ"א חולק על השו"ע כמבואר במי"ב, מ"מ אין לחוש משום הפסק כי הוא לצורך התקיעות ואינו חשיב הפסק. ואף להרמ"א סי' קס"ז דס"ל שאסור לומר האכילה את הבמנה לפני שמתחיל לאכול ע"מ להנצל מאיסור דרבנן מ"מ הכא שאני שהוא לצורך התקיעה עצמה ועוד דהוי הפסק בשתיקה דקיל טפי כמבואר במי"ב בסימן רי"ו. ועוד דהכא חמיר טפי כי למחמירים מפסיק בידים כשתוקע, ועיי' משי"כ בשמעתא עמיקתא גליון קס"ג. וכמ"כ אם יתקע ויסמך על המקלין ע"מ שלא להפסיק מי"מ הרי יצטרך לחזור ולתקוע לצאת דעת המתירים ויש לחוש קצת לתוקע שלא לצורך, עיי' ברמ"א (סס"י תקצו). וכן הסכימו מחשובי המורים].

עשרת ימי תשובה

צום גדליה

מתענים למחרת ר"ה, והוא תענית צבור. [רמ"א (סי' תרג)]. ועיי' בשמעתא עמיקתא - הלכות מצויות לתעניות בזה. ויש לכל אדם לפשפש במעשיו ולשוב ממעשים הרעים בימים אלו. [רמ"א (סי' תרג)]. ויקרא באגרת התשובה של רבינו יונה. [מ"ב (סי"ק ב)].

ריבוי תפלות

בימים שבין ר"ה ליוה"כ (לבד משבת) מרבים בתפלות ותחנונים. [שו"ע (סי' תרג) ומ"ב (סי"ק ב)]. ואומרים אבינו מלכנו ערב ובוקר. אפילו אם חלה מילה, שאין אומרים תחנון, אומרים אבינו מלכנו. וכמו"כ אומרים א-ל ארך אפים ולמנצח. ואומרים בכל יום ג"פ וידוי קודם עלות השחר (וכן מיום א' דסליחות עד ערי"ה אומרים ג"פ וידוי), מלבד בערב יוה"כ שאין אומרים אותו אלא פ"א. [רמ"א (שם) ומ"ב (סי"ק ג, ה)]. ומנהג העולם לומר וידוי "אשמונ"י רק פ"א בכל יום. [כן הרי"ה ע"פ האר"י זי"ל (הובא בבאר היטב שם ס"ק ב) והמשעה רב (אות רב)].

אבינו מלכנו בערב שבת תשובה

במנחה של ערב שבת תשובה אין אומרים אבינו מלכנו. [שעה"צ (סי' תקפד אות ז)]. ומנהג הספרדים לאומרו אף בשבת ובר"ה, אבל מדלגים על א"מ חטאנו לפניך, מחול ז-סלה, ושאר א"מ שנזכר בהם חטאות ועונות וודו"יים. [כח"ח (סי' תקפב אות טז וסי' תקפד אותיות ז-ח)].

צדקתך כשבת שבעשית

שבת שבין ראש השנה ליום כפור המנהג לומר בו צדקתך צדק. [רמ"א (סי' תרג)].

הפטרת שובה ישראל

בשבת זו מפטירים "שובה ישראל", ונוהגים שאין נער אומר הפטרה זו. [מ"ב (סי"ק א)].

הזכרות שבתפלה

המלך הקדוש והמלך המשפט

בעשרת ימי תשובה אומר בתפלת י"ח "המלך הקדוש" במקום "הקל הקדוש", "המלך המשפט" במקום "מלך אוהב צדקה ומשפט". [שו"ע (רס"י תקפב)]. משום שהם ימי דין שהקב"ה יושב ודן כל העולם ומראה ממשלתו שהוא בכל משלה. [מ"ב (שם)]. **טעה ולא הזכיר (המלך הקדוש או המלך המשפט)**

אם טעה ולא הזכיר המלך הקדוש, חוזר לראש (דחזקה מה שהוא רגיל הוא מזכיר). אבל בהמלך המשפט, אם נזכר קודם שעקר רגליו, חוזר לברכת השיבה שופטינו ואומר משם ואילך על הסדר. [שו"ע (שם) ומ"ב (סי"ק ג)]. ואם לא נזכר עד שעקר רגליו דעת השו"ע (שם) שחוזר להתפלל. אולם דעת הרמ"א (סי' קיח) שכל שסיים הברכה אינו חוזר (ואם הוא תכיד יתקן, עיי' מ"ב). ולמעשה אינו חוזר, וי"א כן אף לבני ספרד. [כח"ח (סי' קיח אות א)].

תיקן תוך כדי דבור

אם נזכר תוך כדי דיבור מחתימת ברכת הקל הקדוש או מלך אוהב צדקה ומשפט, יתקן מיד. [שו"ע (סי' תקפב סעי' ב) ומ"ב (סי' קיח ס"ק א)]. והיינו שלא שהה משגמר הקל הקדוש רק כדי ג' תיבות, ואם שהה יותר משיעור זה לא מועיל חזרתו. ואפי' לפני זמן זה אם התחיל ברכה לא תיברך שוב לא מועיל תיקון. [מ"ב (סי' תקפב ס"ק ז)].

מסופק אם התם כדיו

אם הוא מסופק אם אמרו, חוזר לראש (דחזקה מה שהוא רגיל הוא מזכיר). [שו"ע (סי' תקפב)]. ואם התחיל הברכה שלאחריה, אלא שהוא מסופק עכשיו אם תיקן את עצמו בהמלך הקדוש בתכיד"ו או לאחר כדי דבור, י"א שא"צ לחזור. [הגר"ש"א זצ"ל (הליכות והנהגות תשרי עמ' 6)]. וי"א שצריך לחזור. [שד"ח (מע' ר"ה סי' ג אות טז) והגר"ק זצ"ל (אשי ישראל פמ"ה הגה רגז)]. ולמעשה לא יחזור. [כיון שיש מח' הולכים מספק להקל, עיי' בשמעתא עמיקתא גליון פ'ג].

להאזנה לשיעורי בעמח"ס שמעתא עמיקתא שליט"א במספר 073-295-1244

להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות יש לשלוח דוא"ל למערכת: amikta@amikta.co.il

© שמעתא עמיקתא – להצלחת התורם ומשפחתו – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503